

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

5. lipnja 2018. *

„Zahtjev za prethodnu odluku – Građanstvo Unije – Članak 21. UFEU-a – Pravo građana Unije na slobodno kretanje i boravak na državnom području država članica – Direktiva 2004/38/EZ – Članak 3. – Nositelji prava – Članovi obitelji građanina Unije – Članak 2. točka 2. podtočka (a) – Pojam ‚bračni drug‘ – Istospolni brak – Članak 7. – Pravo na boravak dulji od tri mjeseca – Temeljna prava”

U predmetu C-673/16,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputila Curtea Constituțională (Ustavni sud, Rumunjska), odlukom od 29. studenoga 2016., koju je Sud zaprimio 30. prosinca 2016., u postupku

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

protiv

Inspectoratul General pentru Imigrări,

Ministerul Afacerilor Interne,

uz sudjelovanje:

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, A. Tizzano, potpredsjednik, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič (izvjestitelj), J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C. G. Fernlund i C. Vajda, predsjednici vijeća, E. Juhász, A. Arabadžiev, M. Safjan, D. Šváby, M. Berger, E. Jarašiūnas i E. Regan, suci,

nezavisni odvjetnik: M. Wathelet,

tajnik: R. Șereș, administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 21. studenoga 2017.,

* Jezik postupka: rumunjski

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za R. A. Comana i R. C. Hamiltona, R. Iordache i R. Wintemute, *consilieri*, kao i R.-I. Ionescu, *avocat*,
- za Asociația Accept, R. Iordache i R. Wintemute, *consilieri*, kao i R.-I. Ionescu, *avocat*, uz asistenciju J. F. MacLennan, *solicitor*,
- za rumunjsku vladu, R.-H. Radu, C. M. Florescu, E. Gane i R. Mangu, a zatim C. R. Canțar, C. M. Florescu, E. Gane i R. Mangu u svojstvu agenata,
- za Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C. F. Asztalos, M. Roșu i C. Vlad, u svojstvu agenata,
- za latvijsku vladu, I. Kucina i V. Soņeca, u svojstvu agenata,
- za mađarsku vladu, M. Z. Fehér, G. Koós i M. M. Tátrai, u svojstvu agenata,
- za nizozemsku vladu, M. A. M. de Ree i K. Bulterman, u svojstvu agenata,
- za poljsku vladu, B. Majczyna, M. Kamejsza-Kozłowska i M. Szwarc, u svojstvu agenata,
- za Europsku komisiju, L. Nicolae, E. Montaguti i I. V. Rogalski, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 11. siječnja 2018.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 2. točke 2. podtočke (a), članka 3. stavka 1., članka 3. stavka 2. točaka (a) i (b) i članka 7. stavka 2. Direktive 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji slobodno se kretati i boraviti na državnom području država članica, o izmjeni Uredbe (EEZ) br. 1612/68 i stavljanju izvan snage direktiva 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ (SL 2004., L 158, str. 77.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 42. i ispravak SL 2016., L 87, str. 36.).
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između Relua Adriana Comana, Roberta Clabourna Hamiltona i Asociației Accept (u daljnjem tekstu zajedno: Coman i dr.), s jedne strane, te Inspectoratula General pentru Imigrări (Opći inspektorat za imigraciju, Rumunjska) (u daljnjem tekstu: Inspektorat) i Ministerula Afacerilor Interne (Ministarstvo unutarnjih poslova, Rumunjska), s druge strane, u vezi sa zahtjevom koji se odnosi na uvjete za odobravanje R. C. Hamiltonu prava na boravak dulji od tri mjeseca u Rumunjskoj.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 U uvodnoj izjavi 31. Direktive 2004/38 navodi se:

„(31) Ova je Direktiva u skladu s temeljnim pravima i slobodama, te načelima koja su priznata osobito u Povelji Europske unije o temeljnim pravima. U skladu sa zabranom diskriminacije sadržano[m] u Povelji, države članice trebale bi provoditi ovu Direktivu bez diskriminacije među nositeljima prava iz ove Direktive na osnovama kao što su spol, rasa, boje kože, etničko ili socijalno podrijetlo, genetske karakteristike, jezik, vjeroispovijed ili uvjerenja, političko ili drugo mišljenje, pripadnost etničkoj manjini, imovina, rođenje, invaliditet, dob ili spolna orijentacija.”

4 U članku 2. te direktive, naslovljenom „Definicije”, točki 2. podtočkama (a) i (b) propisuje se:

„Za potrebe ove Direktive:

[...]

2. ‚član obitelji’ znači:

(a) bračni drug;

(b) partner s kojim je građanin Unije sklopio registrirano partnerstvo na temelju zakonodavstva države članice, ako je zakonodavstvom države članice domaćina registrirano partnerstvo izjednačeno s brakom, i u skladu s uvjetima utvrđenima u relevantnom zakonodavstvu države članice domaćina;

[...]”

5 U članku 3. navedene direktive, naslovljenom „Nositelji prava”, određuje se:

„1. Ova se Direktiva primjenjuje na sve građane Unije koji se useljavaju ili borave u državi članici različitoj od one čiji su državljani i na članove njihovih obitelji, u smislu članka 2. točke 2. ove Direktive, koji ih prate ili im se pridružuju.

2. Ne dovodeći u pitanje bilo koje osobno pravo na slobodno kretanje i boravak koje dotične osobe imaju, država članica domaćin u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom olakšava ulazak i boravak sljedećim osobama:

(a) svim ostalim članovima obitelji koji nisu obuhvaćeni definicijom iz članka 2. točke 2. ove Direktive, bez obzira na njihovo državljanstvo, koji su u zemlji iz koje dolaze uzdržavanci ili članovi kućanstva građanina Unije koji je nositelj primarnog prava na boravak, ili kada je zbog ozbiljnih zdravstvenih razloga nužno da građanin Unije osobno njeguje dotičnog člana obitelji;

(b) partneru s kojim je građanin Unije u trajnoj vezi, uz odgovarajuću potvrdu.

Država članica domaćin poduzima opsežno ispitivanje osobnih okolnosti i obrazlaže svako odbijanje ulaska ili boravka tim osobama.”

6 Članak 7. te direktive, naslovljen „Pravo na boravak dulji od tri mjeseca”, glasi kako slijedi:

„1. Svi građani Unije imaju pravo na boravak na državnom području druge države članice u razdoblju duljem od tri mjeseca ako:

- (a) su radnici ili samozaposlene osobe u državi članici domaćinu; ili
- (b) imaju dostatna sredstva za sebe i članove svoje obitelji kako ne bi postali teret za sustav socijalne pomoći države članice domaćina tijekom svog razdoblja boravka te su sveobuhvatno zdravstveno osigurani u državi članici domaćinu; ili
- (c)
  - su upisani u privatnu ili javnu ustanovu, ovlaštenu ili financiranu od države članice domaćina na temelju njezinog zakonodavstva ili upravne prakse, s glavnom svrhom školovanja, uključujući strukovno osposobljavanje, te
  - su sveobuhvatno zdravstveno osigurani u državi članici domaćinu, te putem izjave ili drugim jednakovrijednim sredstvom, relevantnom nacionalnom tijelu zajamče da imaju dostatna sredstva za sebe i članove svoje obitelji kako tijekom svojeg razdoblja boravka ne bi postali teret za sustav socijalne pomoći države članice domaćina; ili
- (d) su članovi obitelji u pratnji građanina Unije ili se pridružuju građaninu Unije koji ispunjava uvjete iz točke (a), (b) ili (c).

2. Pravo na boravak predviđeno u stavku 1. obuhvaća članove obitelji koji nisu državljani države članice, a koji su u pratnji građanina Unije ili mu se pridružuju u državi članici domaćinu, pod uvjetom da taj građanin Unije ispunjava uvjete iz stavka 1. točke (a), (b) ili (c).

3. Za potrebe stavka 1. točke (a), građanin Unije koji više nije radnik ili samozaposlena osoba zadržava status radnika ili samozaposlene osobe ako je:

- (a) privremeno nesposoban za rad zbog bolesti ili nesreće;
- (b) propisno evidentiran kao nesvojevoljno nezaposlen nakon što je dulje od godinu dana bio zaposlen te se prijavio kao tražitelj zaposlenja u nadležnom uredu za zapošljavanje;
- (c) propisno evidentiran kao nesvojevoljno nezaposlen nakon isteka ugovora o radu na određeno vrijeme u trajanju kraćem od godinu dana ili je postao nesvojevoljno nezaposlen tijekom prvih dvanaest mjeseci te je prijavljen kao tražitelj zaposlenja u nadležnom uredu za zapošljavanje. U ovom slučaju on zadržava status radnika tijekom najmanje šest mjeseci;
- (d) započeo strukovno osposobljavanje. Uvjet za zadržavanje statusa radnika jest postojanje veze između osposobljavanja i prethodnog zaposlenja, osim ako je dotična osoba nesvojevoljno nezaposlena.

4. Odstupajući od stavka 1. točke (d) i stavka 2., samo bračni drug, registrirani partner u smislu članka 2. stavka 2. točke (b) te uzdržavana djeca imaju pravo na boravak kao članovi obitelji građanina Unije koji ispunjava uvjete iz stavka 1. točke (c). Članak 3. stavak 1. primjenjuje se na njegove uzdržavane izravne srodnike u uzlaznoj liniji te one njegovog bračnog druga ili registriranog partnera.”

Rumunjsko pravo

- 7 U članku 259. stavcima 1. i 2. Codula Civil (Građanski zakonik) određuje se:
- „1. Brak je dobrovoljna zajednica muškarca i žene koja se sklapa pod uvjetima predviđenima zakonom.
  2. Muškarac i žena imaju pravo sklopiti brak kako bi zasnovali obitelj.”
- 8 Članak 277. stavci 1., 2. i 4. Građanskog zakonika glasi kako slijedi:
- „1. Zabranjuje se istospolni brak.
  2. Istospolni brak koji su u inozemstvu zaključili ili sklopili rumunjski državljani ili stranci ne priznaje se u Rumunjskoj. [...]
  4. Zakonske odredbe koje se odnose na slobodno kretanje na rumunjskom državnom području građana država članica Europske unije i Europskog gospodarskog prostora nastavljaju se primjenjivati.”

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 9 R. A. Coman, rumunjski i američki državljani, te R. C. Hamilton, američki državljani, upoznali su se u New Yorku (Sjedinjene Američke Države) u lipnju 2002. te su ondje zajedno živjeli od svibnja 2005. do svibnja 2009. R. A. Coman zatim se preselio u Bruxelles (Belgija) kako bi radio za Europski parlament kao asistent zastupnika, dok je R. C. Hamilton ostao živjeti u New Yorku. Vjenčali su se u Bruxellesu 5. studenoga 2010.
- 10 U ožujku 2012. R. A. Coman prestao je raditi za Parlament te je nastavio živjeti u Bruxellesu, gdje je ostvarivao pravo na naknadu za nezaposlenost sve do siječnja 2013.
- 11 U prosincu 2012. R. A. Coman i R. C. Hamilton zatražili su od Inspektorata da ih obavijesti o postupku i uvjetima pod kojima bi R. C. Hamilton, koji nije građanin Unije, mogao u svojstvu člana obitelji R. A. Comana ostvariti pravo na zakonit boravak u Rumunjskoj u razdoblju duljem od tri mjeseca.
- 12 Dana 11. siječnja 2013. Inspektorat je u odgovoru na taj zahtjev obavijestio R. A. Comana i R. C. Hamiltona da potonji ima samo pravo na boravak u trajanju od tri mjeseca jer se istospolni brak ne priznaje Građanskim zakonikom, a osim toga produljenje njegova prava na privremeni boravak u Rumunjskoj ne može se odobriti na temelju spajanja obitelji.
- 13 Dana 28. listopada 2013. Coman i dr. podnijeli su pred Judecătoria Sectorului 5 București (Prvostupanjski sud 5. sektora u Bukureštu, Rumunjska) tužbu protiv Inspektorata radi utvrđenja postojanja diskriminacije na temelju spolne orijentacije u pogledu ostvarivanja prava na slobodno kretanje u Uniji i radi nalaganja Inspektoratu da okonča tu diskriminaciju i da im isplati naknadu neimovinske štete.
- 14 U okviru tog spora oni su istaknuli prigovor neustavnosti članka 277. stavaka 2. i 4. Građanskog zakonika. Naime, Coman i dr. smatraju da se nepriznavanjem istospolnih brakova sklopljenih u inozemstvu u svrhu ostvarivanja prava na boravak povređuju odredbe rumunjskog Ustava kojima se štiti pravo na osobni, obiteljski i privatni život kao i odredbe koje se odnose na načelo jednakosti.
- 15 Rješenjem od 18. prosinca 2015. Judecătoria Sectorului 5 București (Prvostupanjski sud 5. sektora u Bukureštu, Rumunjska) pokrenuo je postupak pred Curteom Constituțională (Ustavni sud, Rumunjska) radi odlučivanja o navedenom prigovoru.

- 16 Curtea Constituțională (Ustavni sud, Rumunjska) navodi da se predmetni postupak odnosi na priznavanje braka koji je zakonito sklopljen u inozemstvu između građanina Unije i njegova istospolnog bračnog druga koji je državljanin treće države, u vezi s pravom na obiteljski život i pravom na slobodno kretanje, a u kontekstu zabrane diskriminacije na temelju spolne orijentacije. U tom pogledu taj sud dvoji o načinu na koji valja tumačiti više pojmova iz relevantnih odredaba Direktive 2004/38, uzimajući u obzir Povelju o temeljnim pravima (u daljnjem tekstu: Povelja) i nedavnu sudsku praksu Suda i Europskog suda za ljudska prava.
- 17 U tim je okolnostima Curtea Constituțională (Ustavni sud) odlučila prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Primjenjuje li se pojam ‚bračni drug‘ u smislu članka 2. točke 2. podtočke (a) Direktive 2004/38, u vezi s člancima 7., 9., 21. i 45. Povelje, na državljanina države koja nije država članica Unije koji je istog spola kao građanin Unije s kojim se zakonito vjenčao u skladu sa zakonom države članice koja nije država domaćin?
2. U slučaju potvrdnog odgovora, nalaže li se člankom 3. stavkom 1. i člankom 7. stavkom [2.] Direktive 2004/38, u vezi s člancima 7., 9., 21. i 45. Povelje, da država članica domaćin odobri pravo na boravak na vlastitom državnom području u razdoblju duljem od tri mjeseca bračnom drugu istog spola kao građanin Unije?
3. U slučaju niječnog odgovora na prvo pitanje, može li se državljanina države koja nije država članica Unije, koji je istog spola kao građanin Unije s kojim se zakonito vjenčao u skladu sa zakonom države članice koja nije država domaćin, ubrojiti u ‚sv[e] ostal[e] člano[ve] obitelji‘ u smislu članka 3. stavka 2. točke (a) Direktive 2004/38 ili smatrati ‚partner[om] s kojim je građanin Unije u trajnoj vezi, uz odgovarajuću potvrdu‘ u smislu članka 3. stavka 2. točke (b) navedene direktive, uz odgovarajuću obvezu države članice domaćina da mu olakša ulazak i boravak, čak i ako ta država ne priznaje istospolne brakove niti predviđa ikakav drugi oblik pravnog priznavanja, kao što je registrirano partnerstvo?
4. U slučaju potvrdnog odgovora na treće pitanje, nalaže li se člankom 3. stavkom 2. i člankom 7. stavkom 2. Direktive 2004/38, u vezi s člancima 7., 9., 21. i 45. Povelje, da država članica domaćin odobri pravo na boravak na vlastitom državnom području u razdoblju duljem od tri mjeseca bračnom drugu istog spola kao građanin Unije?”

O prethodnim pitanjima

Uvodne napomene

- 18 Treba podsjetiti na to da se prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda Direktivom 2004/38 nastoji olakšati ostvarivanje temeljnog i individualnog prava slobodnog kretanja i boravka na državnom području država članica, koje je izravno dodijeljeno građanima Unije člankom 21. stavkom 1. UFEU-a, te da je njezin cilj prije svega osnažiti navedeno pravo (presude od 12. ožujka 2014., O. i B., C-456/12, EU:C:2014:135, t. 35.; od 18. prosinca 2014., McCarthy i dr., C-202/13, EU:C:2014:2450, t. 31. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 31.).
- 19 Direktiva 2004/38 primjenjuje se, u skladu sa svojim člankom 3. stavkom 1., na sve građane Unije koji se useljavaju ili borave u državi članici različitoj od one čiji su državljani i na članove njihovih obitelji, u smislu članka 2. točke 2. te direktive, koji ih prate ili im se pridružuju.

- 20 U tom pogledu, kao što je to Sud u više navrata presudio, iz tekstualnog, sustavnog i teleološkog tumačenja odredaba Direktive 2004/38 proizlazi da ona propisuje samo uvjete za ulazak i boravak građanina Unije u državama članicama različitim od države članice čiji je državljanin i da ona ne dopušta zasnivanje izvedenog prava na boravak u korist državljana treće države, članova obitelji građanina Unije, u državi članici čiji je taj građanin Unije državljanin (vidjeti u tom smislu presude od 12. ožujka 2014., O. i B., C-456/12, EU:C:2014:135, t. 37.; od 10. svibnja 2017., Chavez-Vilchez i dr., C-133/15, EU:C:2017:354, t. 53. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 33.).
- 21 U ovom slučaju, kao što je to navedeno u točkama 9. do 11. ove presude, R. A. Coman, rumunjskog i američkog državljanstva, i R. C. Hamilton, američkog državljanstva, zatražili su od Inspektorata da ih obavijesti o postupku i uvjetima pod kojima bi R. C. Hamilton mogao u svojstvu člana obitelji R. A. Comana ostvariti izvedeno pravo na boravak u Rumunjskoj – državi članici državljanstva R. A. Comana. Iz toga slijedi da se izvedeno pravo R. C. Hamiltona na boravak ne može temeljiti na Direktivi 2004/38, čije tumačenje traži sud koji je uputio zahtjev.
- 22 S obzirom na navedeno, a kao što je to Sud već više puta presudio, iako je sud koji je uputio zahtjev formalno ograničio svoja pitanja samo na tumačenje odredaba Direktive 2004/38, takva okolnost nije prepreka tomu da mu Sud dâ sve elemente tumačenja prava Unije koji mogu biti korisni za donošenje odluke u predmetu koji se pred njim vodi, bez obzira na to je li se taj sud na njih pozvao u svojim pitanjima (vidjeti u tom smislu presude od 10. svibnja 2017., Chavez-Vilchez i dr., C-133/15, EU:C:2017:354, t. 48. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 28. i navedenu sudsku praksu).
- 23 U tom pogledu Sud je već potvrdio da se u određenim slučajevima državljanima trećih država, članovima obitelji građanina Unije, koji na temelju odredaba Direktive 2004/38 nemaju izvedeno pravo na boravak u državi članici čiji je taj građanin državljanin takvo pravo ipak može priznati na temelju članka 21. stavka 1. UFEU-a (presuda od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 46.).
- 24 Konkretnije, Sud je presudio da kad je građanin Unije na temelju Direktive 2004/38 i u skladu s njome propisanim uvjetima stvarno boravio u državi članici različitoj od one čiji je državljanin te je tom prilikom u toj državi članici zasnovao ili ustalio obiteljski život, koristan učinak prava koja dotični građanin Unije ima sukladno članku 21. stavku 1. UFEU-a zahtijeva da se obiteljski život koji je vodio u navedenoj državi članici može nastaviti nakon njegova povratka u državu članicu čiji je državljanin, odobravanjem izvedenog prava na boravak dotičnom članu obitelji koji je državljanin treće države. Naime, kada ne bi postojalo takvo izvedeno pravo na boravak, taj bi građanin Unije mogao biti obeshrabren napustiti državu članicu čiji je državljanin radi korištenja svojim pravom na boravak u skladu s člankom 21. stavkom 1. UFEU-a u drugoj državi članici zbog činjenice da ne postoji izvjesnost da će u državi članici iz koje dolazi moći nastaviti obiteljski život koji je tako zasnovao ili ustalio u državi članici domaćinu (vidjeti u tom smislu presudu od 12. ožujka 2014., O. i B., C-456/12, EU:C:2014:135, t. 54. i navedenu sudsku praksu).
- 25 Kad je riječ o uvjetima za odobravanje tog izvedenog prava na boravak, Sud je naglasio da oni ne smiju biti stroži od onih koji su Direktivom 2004/38 predviđeni za odobravanje takvog prava na boravak državljaninu treće države, članu obitelji građanina Unije koji je ostvario svoje pravo na slobodno kretanje nastanjujući se u državi članici različitoj od one čiji je državljanin. Naime, ta se direktiva analogijom mora primijeniti i na situaciju navedenu u prethodnoj točki ove presude (vidjeti u tom smislu presude od 12. ožujka 2014., O. i B., C-456/12, EU:C:2014:135, t. 50. i 61.; od 10. svibnja 2017., Chavez-Vilchez i dr., C-133/15, EU:C:2017:354, t. 54. i 55. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 61.).
- 26 U ovom slučaju pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev temelje se na premisi da je R. A. Coman tijekom svojeg stvarnog boravka u Belgiji na temelju članka 7. stavka 1. Direktive 2004/38 tom prilikom zasnovao ili ustalio obiteljski život s R. C. Hamiltonom.

27 Na pitanja suda koji je uputio zahtjev treba odgovoriti u svjetlu tih razmatranja.

Prvo pitanje

- 28 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li – u situaciji u kojoj se građanin Unije koristio svojom slobodom kretanja, nastanjujući se i stvarno boraveći u skladu s uvjetima iz članka 7. stavka 1. Direktive 2004/38 u državi članici različitoj od one čiji je državljanin, te koji je tom prilikom zasnovao ili ustalio obiteljski život s državljaninom treće države istog spola s kojim se sjedinio zakonito sklopljenim brakom u državi članici domaćinu – članak 21. stavak 1. UFEU-a tumačiti na način da mu se protivi to da nadležna tijela države članice čiji je građanin Unije državljanin odbijaju odobriti pravo na boravak na državnom području te države članice državljaninu treće države zbog toga što se pravom navedene države članice ne propisuje istospolni brak.
- 29 Valja podsjetiti na to da R. A. Coman kao rumunjski državljanin uživa status građanina Unije na temelju članka 20. stavka 1. UFEU-a.
- 30 U tom pogledu Sud je u više navrata naveo da je status građanina Unije predodređen da bude temeljni status državljana država članica (presude od 20. rujna 2001., Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, t. 31.; od 8. ožujka 2011., Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, t. 41. i od 2. lipnja 2016., Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, t. 29.).
- 31 Kao što to proizlazi iz sudske prakse Suda, državljanin države članice koji se u svojstvu građanina Unije koristio svojom slobodom kretanja i boravka u državi članici različitoj od države članice svojeg državljanstva, kao što je to slučaj u glavnom postupku, može se pozivati na prava koja mu pripadaju u tom svojstvu, a osobito na prava propisana u članku 21. stavku 1. UFEU-a, uključujući, ovisno o slučaju, u pogledu države članice svojeg državljanstva (vidjeti u tom smislu presude od 23. listopada 2007., Morgan i Bucher, C-11/06 i C-12/06, EU:C:2007:626, t. 22.; od 18. srpnja 2013., Prinz i Seeberger, C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524, t. 23. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 51.).
- 32 Prava koja se tom odredbom priznaju državljanima država članica uključuju pravo na vođenje normalnog obiteljskog života u državi članici domaćinu i državi članici njihova državljanstva prilikom povratka u tu državu članicu, na način da su ondje uz njih prisutni članovi njihove obitelji (vidjeti u tom smislu presude od 7. srpnja 1992., Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, t. 21. i 23. i od 14. studenoga 2017., Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, t. 52. i navedenu sudsku praksu).
- 33 Kad je riječ o pitanju ubraja li se u „članove obitelji”, navedene u prethodnoj točki, državljanin treće države koji je istog spola kao građanin Unije i koji je s tim građaninom Unije sklopio brak u državi članici u skladu s pravom te države članice, prije svega valja podsjetiti na to da se u članku 2. točki 2. podtočki (a) Direktive 2004/38, koja je analogijom primjenjiva u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, izričito navodi, kao što je to istaknuto u točki 25. ove presude, da je „bračni drug” „član obitelji”.
- 34 Pojam „bračni drug” iz te odredbe označava osobu koja je bračnom vezom sjedinjena s drugom osobom (vidjeti u tom smislu presudu od 25. srpnja 2008., Metock i dr., C-127/08, EU:C:2008:449, t. 98. i 99.).
- 35 Što se tiče pitanja obuhvaća li taj pojam državljanina treće države koji je istog spola kao i građanin Unije i koji je s tim građaninom Unije sklopio brak u državi članici u skladu s pravom te države članice, prije svega valja naglasiti da je pojam „bračni drug” u smislu Direktive 2004/38 rodno neutralan te stoga može obuhvatiti istospolnog bračnog druga dotičnog građanina Unije.

- 36 Nadalje valja navesti da, iako se u svrhu kvalificiranja partnera s kojim je građanin Unije sklopio registrirano partnerstvo na temelju zakonodavstva države članice kao „člana obitelji” člankom 2. točkom 2. podtočkom (b) Direktive 2004/38 upućuje na uvjete utvrđene u relevantnom zakonodavstvu države članice u kojoj se taj građanin namjerava nastaniti ili boraviti, članak 2. točka 2. podtočka (a) te direktive, koja je u ovom slučaju analogijom primjenjiva, nasuprot tomu, ne sadržava takvo upućivanje u pogledu pojma „bračni drug” u smislu navedene direktive. Iz toga proizlazi da se država članica ne može pozivati na svoje nacionalno pravo kako bi se samo u pogledu odobravanja izvedenog prava na boravak državljaninu treće države usprotivila na svojem državnom području priznati brak koji je on sklopio s građaninom Unije istog spola u drugoj državi članici u skladu s pravom te potonje države članice.
- 37 Doista, osobni status, koji obuhvaća pravila koja se odnose na brak, jest područje u nadležnosti država članica i pravo Unije ne utječe na tu nadležnost (vidjeti u tom smislu presude od 2. listopada 2003., Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, t. 25.; od 1. travnja 2008., Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, t. 59. i od 14. listopada 2008., Grunkin i Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, t. 16.). Stoga su države članice slobodne propisati istospolni brak odnosno ne propisati ga (presuda od 24. studenoga 2016., Parris, C-443/15, EU:C:2016:897, t. 59.).
- 38 Međutim, iz ustaljene sudske prakse proizlazi da države članice moraju prilikom izvršavanja te nadležnosti poštovati pravo Unije i, osobito, odredbe Ugovora koje se odnose na slobodu priznatu svakom građaninu Unije da se kreće i boravi na državnom području država članica (vidjeti u tom smislu presude od 2. listopada 2003., Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, t. 25.; od 14. listopada 2008., Grunkin i Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, t. 16. i od 2. lipnja 2016., Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, t. 32.).
- 39 Doista, prepuštanje državama članicama mogućnosti da, ovisno o tome predviđa li se nacionalnim pravom ili ne predviđa istospolni brak, odobre ili odbiju ulazak i boravak na svojem državnom području državljaninu treće zemlje koji je u državi članici u skladu s njezinim pravom sklopio brak s građaninom Unije istog spola utjecalo bi na slobodu kretanja građana Unije koji su se već koristili tom slobodom na način da bi se ona razlikovala ovisno o državi članici s obzirom na takve odredbe nacionalnog prava (vidjeti analogijom presudu od 25. srpnja 2008., Metock i dr., C-127/08, EU:C:2008:449, t. 67.). Takva situacija bila bi protivna sudskoj praksi Suda, na koju podsjeća nezavisni odvjetnik u točki 73. svojeg mišljenja, prema kojoj se, uzimajući u obzir kontekst i zadane ciljeve Direktive 2004/38, njezine odredbe, koje su analogijom primjenjive u ovom slučaju, ne mogu usko tumačiti te ni u kojem slučaju ne smiju biti lišene svojeg korisnog učinka (presude od 25. srpnja 2008., Metock i dr., C-127/08, EU:C:2008:449, t. 84. i od 18. prosinca 2014., McCarthy i dr., C-202/13, EU:C:2014:2450, t. 32.).
- 40 Iz toga slijedi da odbijanje tijela države članice da državljaninu treće države samo u svrhu odobravanja izvedenog prava na boravak prizna njegov brak s građaninom Unije istog spola, državljaninom te države članice, koji su oni tijekom svojeg stvarnog boravka u drugoj državi članici sklopili u skladu s pravom te potonje države članice može onemogućiti ostvarivanje prava tog građanina na slobodno kretanje i boravak na državnom području država članica, koje je sadržano u članku 21. stavku 1. UFEU-a. Naime, posljedica takvog odbijanja jest to da navedeni građanin Unije može biti lišen mogućnosti da se u pratnji svojeg bračnog druga vrati u državu članicu svojeg državljanstva.
- 41 Imajući u vidu navedeno, a sukladno ustaljenoj sudskoj praksi, ograničenje slobodnog kretanja osoba koje je neovisno o njihovu državljanstvu, kao što je to slučaj u glavnom postupku, može se opravdati samo ako se temelji na objektivnim razlozima od općeg interesa i ako je proporcionalno legitimnom cilju koji se nacionalnim pravom nastoji postići (vidjeti u tom smislu presude od 14. listopada 2008., Grunkin i Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, t. 29.; od 26. veljače 2015., Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, t. 34. i od 2. lipnja 2016., Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401,

- t. 48.). Iz sudske prakse Suda proizlazi da je mjera proporcionalna ako je prikladna za ostvarenje zadanog cilja i ako ne prekoračuje ono što je nužno za njegovo postizanje (presuda od 26. veljače 2015., Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, t. 34. i navedena sudska praksa).
- 42 Što se tiče razloga od općeg interesa, valja navesti da je veći broj vlada koje su podnijele očitovanja Sudu u tom pogledu istaknuo temeljno obilježje institucije braka i želje većeg broja država članica da očuvaju shvaćanje te institucije kao zajednice muškarca i žene, koja je u određenim državama članicama zaštićena ustavnopravnim propisima. Tako je latvijska vlada na raspravi navela da je, pod pretpostavkom da se u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku odbijanjem priznanja istospolnog braka sklopljenog u drugoj državi članici ograničava članak 21. UFEU-a, takvo ograničenje opravdano razlozima u vezi s javnim poretkom i nacionalnim identitetom, koji su navedeni u članku 4. stavku 2. UEU-a.
- 43 U tom pogledu treba podsjetiti na to da, u skladu s člankom 4. stavkom 2. UEU-a, Unija poštuje nacionalne identitete država članica, koji su neodvojivo povezani s njihovim temeljnim političkim i ustavnim strukturama (vidjeti u tom smislu i presudu od 2. lipnja 2016., Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, t. 73. i navedenu sudska praksu).
- 44 Osim toga, Sud je u više navrata utvrdio da pojam „javni poredak” kao opravdanje za odstupanje od temeljne slobode treba tumačiti usko, na način da pojedine države članice ne mogu jednostrano određivati njegov doseg bez kontrole institucija Unije. Iz toga proizlazi da se na javni poredak može pozivati samo u slučaju stvarne i dovoljno ozbiljne opasnosti koja utječe na temeljni interes društva (vidjeti u tom smislu presude od 2. lipnja 2016., Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, t. 67. i od 13. srpnja 2017., E, C-193/16, EU:C:2017:542, t. 18. i navedenu sudska praksu).
- 45 U tom pogledu valja utvrditi da obveza države članice da samo u pogledu odobravanja izvedenog prava na boravak državljaninu treće države prizna istospolni brak koji je sklopljen u drugoj državi članici u skladu s njezinim pravom ne utječe na instituciju braka u prvonavedenoj državi članici, koja je definirana nacionalnim pravom i ulazi u nadležnost država članica, kao što se na to podsjeća u točki 37. ove presude. Ta obveza ne podrazumijeva da navedena država članica u svojem nacionalnom pravu propiše instituciju istospolnog braka. Ona je ograničena na obvezu priznavanja takvih brakova koji su sklopljeni u drugoj državi članici u skladu s pravom potonje države članice samo u svrhe ostvarivanja prava koja te osobe imaju na temelju prava Unije.
- 46 Dakle, takva obveza priznavanja samo u svrhe odobravanja izvedenog prava na boravak državljaninu treće države ne povređuje nacionalni identitet niti predstavlja prijetnju javnom poretku predmetne države članice.
- 47 Valja dodati da se nacionalna mjera koja može biti prepreka ostvarivanju slobodnog kretanja osoba može opravdati samo ako je u skladu s temeljnim pravima zajamčenima Poveljom, čije poštovanje osigurava Sud (vidjeti analogijom presudu od 13. rujna 2016., Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, t. 66.).
- 48 Kad je riječ o pojmu „bračni drug” iz članka 2. točke 2. podtočke (a) Direktive 2004/38, poštovanje privatnog i obiteljskog života, zajamčeno člankom 7. Povelje, jest temeljno pravo.
- 49 U tom pogledu, kao što to proizlazi iz Objašnjenja koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima (SL 2007., C 303, str. 17.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 1., svezak 7., str. 120.), u skladu s člankom 52. stavkom 3., prava zajamčena u članku 7. Povelje imaju jednako značenje i opseg primjene kao prava zajamčena u članku 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisane u Rimu 4. studenoga 1950.

- 50 Doista, iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava proizlazi da odnos homoseksualnog para može biti obuhvaćen pojmovima „privatan život” i „obiteljski život” na istoj osnovi kao i odnos heteroseksualnog para koji se nalazi u istoj situaciji (ESLJP, 7. studenoga 2013., Vallianatos i dr. protiv Grčke, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73. i ESLJP, 14. prosinca 2017., Orlandi i dr. protiv Italije, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143.).
- 51 S obzirom na sve prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti da – u situaciji u kojoj se građanin Unije koristio svojom slobodom kretanja, nastanjujući se i stvarno boraveći u skladu s uvjetima iz članka 7. stavka 1. Direktive 2004/38 u državi članici različitoj od one čiji je državljanin, te koji je tom prilikom zasnovao ili ustalio obiteljski život s državljaninom treće države istog spola s kojim se sjedinio zakonito sklopljenim brakom u državi članici domaćinu – članak 21. stavak 1. UFEU-a treba tumačiti na način da mu se protivi to da nadležna tijela države članice čiji je građanin Unije državljanin odbijaju odobriti pravo na boravak na državnom području te države članice navedenom državljaninu treće države zbog toga što se pravom navedene države članice ne predviđa istospolni brak.

Drugo pitanje

- 52 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li u slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje članak 21. stavak 1. UFEU-a tumačiti na način da, u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, državljanin treće države koji je istog spola kao i građanin Unije s kojim je u državi članici sklopio brak u skladu s pravom te države članice ima pravo na boravak dulji od tri mjeseca na državnom području države članice čiji je građanin Unije državljanin.
- 53 Kao što se na to podsjeća u točkama 23. i 24. ove presude, kad je građanin Unije na temelju Direktive 2004/38 i u skladu s njome propisanim uvjetima stvarno boravio u državi članici različitoj od one čiji je državljanin te je tom prilikom u toj državi članici zasnovao ili ustalio obiteljski život, koristan učinak prava koja dotični građanin Unije ima u skladu s člankom 21. stavkom 1. UFEU-a zahtijeva da se obiteljski život koji je vodio u toj državi članici može nastaviti nakon njegova povratka u državu članicu čiji je državljanin, odobravanjem izvedenog prava na boravak dotičnom članu obitelji koji je državljanin treće države.
- 54 Što se tiče uvjeta za odobravanje tog izvedenog prava na boravak, Sud je naglasio, kao što je to navedeno u točki 25. ove presude, da oni ne smiju biti stroži od onih koji su Direktivom 2004/38 predviđeni za odobravanje takvog prava na boravak državljaninu treće države, članu obitelji građanina Unije koji je ostvario svoje pravo na slobodno kretanje nastanjujući se u državi članici različitoj od one čiji je državljanin.
- 55 U tom pogledu, kao što to proizlazi iz članka 7. stavka 2. Direktive 2004/38, pravo na boravak predviđeno u stavku 1. tog članka obuhvaća članove obitelji koji nisu državljanici države članice, a koji su u pratnji građanina Unije ili mu se pridružuju u državi članici domaćinu, pod uvjetom da taj građanin Unije ispunjava uvjete iz stavka 1. točke (a), (b) ili (c) tog članka.
- 56 S obzirom na prethodna razmatranja, na drugo pitanje valja odgovoriti da članak 21. stavak 1. UFEU-a treba tumačiti na način da, u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, državljanin treće države koji je istog spola kao i građanin Unije s kojim je u državi članici sklopio brak u skladu s pravom te države članice ima pravo na boravak dulji od tri mjeseca na državnom području države članice čiji je građanin Unije državljanin. To izvedeno pravo na boravak ne može se podvrgnuti strožim uvjetima nego što su to oni propisani u članku 7. Direktive 2004/38.

Treće i četvrto pitanje

- 57 Uzimajući u obzir odgovor na prvo i drugo pitanje, na treće i četvrto pitanje nije potrebno odgovoriti.

Troškovi

58 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

1. U situaciji u kojoj se građanin Unije koristio svojom slobodom kretanja, nastanjujući se i stvarno boraveći u skladu s uvjetima iz članka 7. stavka 1. Direktive 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji slobodno se kretati i boraviti na državnom području država članica, o izmjeni Uredbe (EEZ) br. 1612/68 i stavljanju izvan snage direktiva 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ u državi članici različitoj od one čiji je državljanin, te koji je tom prilikom zasnovao ili ustalio obiteljski život s državljaninom treće države istog spola s kojim se sjedinio zakonito sklopljenim brakom u državi članici domaćinu članak 21. stavak 1. UFEU-a treba tumačiti na način da mu se protivi to da nadležna tijela države članice čiji je građanin Unije državljanin odbijaju odobriti pravo na boravak na državnom području te države članice navedenom državljaninu treće države zbog toga što se pravom navedene države članice ne predviđa istospolni brak.
2. Članak 21. stavak 1. UFEU-a treba tumačiti na način da, u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, državljanin treće države koji je istog spola kao i građanin Unije s kojim je u državi članici sklopio brak u skladu s pravom te države članice ima pravo na boravak dulji od tri mjeseca na državnom području države članice čiji je građanin Unije državljanin. To izvedeno pravo na boravak ne može se podvrgnuti strožim uvjetima nego što su to oni propisani u članku 7. Direktive 2004/38.

Potpisi